

KİTAP TANITIMI

Osmanlı'dan Günümüze Edebiyat ve Toplum

Arş. Gör. Abdulkhakim TUĞLUK,

Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi Bölümü, Diyarbakır

Kitabın Adı	: Osmanlı'dan Günümüze Edebiyat ve Toplum
Kitabın Yazarları	: Prof.Dr. Kemal H.KARPAT
Yayın Yılı	: 2009
Kaçıncı Baskısı	: 1.Baskı
Yayınevi ve Yeri	: Timaş Yayınları, İstanbul
Hedef kitle	: Yeni Türk Edebiyatçıları
Genel Tanıtım	: "Osmanlı'dan Günümüze Edebiyat ve Toplum" adlı

Kitap Prof.Dr. Kemal H. Karpata tarafından kaleme alınmıştır. Kitap, birbirleriyle konu bakımından alakalı altı makalenin bir araya gelmesinden oluşmuştur. Kitabın girişindeki uzunca bir ön söz bölümünün ardından makalelere geçilmektedir. Makaleler sırasıyla şunlardır: Çağdaş Türk Edebiyatında Sosyal Konular, Çağdaş Türk Edebiyatı, Türk Sosyal Edebiyatının Gelişimi, Sosyal Ortam ve Edebiyat: Ömer Seyfeddin'in (1884-1920) Eserlerinde Jön Türk Döneminin Yansıması, Ahmet Mithat-Çehov ve Orta Sınıf Edebiyatı, Ulus Arayışı İçinde Bir Dil: Ulus-Devlette Türkçe. Kitapta yer alan makaleler değişik tarihlerde ve yerlerde Kemal Karpata tarafından ya konferans ve seminerlerde sunulmak için hazırlanmış ya da bilimsel yayın organlarında yayımlanmak üzere hazırlanmış çalışmalardan oluşmaktadır. "Osmanlı'dan Günümüze Edebiyat ve Toplum" adlı eser, ön söz ve altı makaleden oluşmaktadır. Kitap, dipnot ve indeks bölümleriyle toplam 287 sayfadan oluşmaktadır. Kitabın kapağı sarı ve gri zemin üzerine yerleştirilmiş resimlerden oluşmaktadır. 1839'da Tanzimat Fermanı'nın ilan edilmesiyle Osmanlı Devleti'nin her alanda yenileşme-batılılaşma serüveninin hız kazanmıştır. Böylece edebiyatımız Doğu çizgisinden Batı kaynaklı yeni bir oluşumun içine girmiştir. İşte Tanzimat'tan günümüze kadar yeni oluşumun topluma etkileri, toplumun bu süreçte gösterdiği dini, siyasi, ekonomik ve psikolojik reaksiyonların edebiyata yansıması ve edebiyatı yansıtması eserin esas konusunu teşkil etmektedir.

Genelde kitapların ön söz bölümü kısa ve öz olduğu için bu bölümden bahsetmeye lüzum görülmez. Ancak Kemal Karpata, eserin ön söz kısmına hacimli bir bölüm ayırmıştır. Bu sebeple ön söz, eserde önemli bir kılavuz niteliği taşımaktadır. "Osmanlı'dan Günümüze Edebiyat ve Toplum"un ön sözünde Kemal Karpata Romanya'da geçirdiği çocukluğuna

çeşitli göndermeler yaparak milli bilinç ve milli kimlik kazanımı sürecinde yaşadığı bir takım hadiselerden bahsetmektedir. Kendisinin on sekiz yaşında Türkiye'ye geldiği zamana kadar yaşadığı bazı deneyimler, sosyal yapıda gözlemediği değişimler onun için kritik zaman olarak değerlendirilebilir. Buna göre milli bilinci kazanması ve Türk olduğunu hissetmesi bitmeyen bir kitap okuma enerjisinin ve araştırma arzusunun ürünüdür. Kemal Karpat'ın ön sözde üzerinde durduğu konu, ağırlıklı olarak romandır. Roman, Kemal Karpat'a göre sosyal dönüşümün en belirgin olarak hissedildiği edebi türdür. Edebiyatımızda şiriden romana geçiş devresi Cumhuriyetle birlikte hız kazanmıştır. Bu dönemdeki siyasi olayların edebiyata doğrudan malzeme sağladığı görülmektedir. Cumhuriyetin kurulması, inkılaplar, köy enstitülerinin kurulması, tarımda makineleşmeye doğru gidilmesi ve çok partili hayata geçiş süreci edebiyata özellikle de romana yansımıştır. Kemal Karpat bu bölümde edebiyatın şahsılıktan çıkarak milli bir cereyan olma yönündeki aşamaları üzerinde durmuştur. Kendi ifadesiyle: *"Artık edebiyat küçük bir kitlenin yeni yöneticilerinin hislerinin ifade aracı olmaktan çıkarak halkın, toplumun kimliğinin bir aynası haline gelmek yolunu tutmuştu."* (s.26) İşte bu noktada ayna vazifesini omzuna alan ilk edebi tür romandır. Roman günümüzde de çok önemli bir yere sahiptir ve edebiyatımızın temel taşlarından biri olmuştur. Her ne kadar Türk romanı Nobel ödülü ile taçlandırılmışsa da Kemal Karpat'ın Türk romanının bulunduğu konum hakkındaki tespitleri klişeleşmiş tespitlerin çok üzerindedir. Karpat ön sözde Türk romanı hakkında şunları söylemektedir: *"Roman yüzyılımızın en önemli yazı türü olmasına rağmen Türkiye'de henüz tam anlamıyla gelişmiş ve yerleşmiş bir yazı türü değildir. Her ne kadar son yıllarda Adalet Ağaoğlu, Alev Alatlı, Orhan Pamuk, Ayşe Kulin ve kendine mahsus bir yazı türünü temsil eden Fatma Karabıyık Barbarosoğlu gibi yazarlar bizi 'Türk romanı'na götürecek bir yol çizmişlerse de Türk romanı henüz yazılmamıştır."* (s.27) Yine bu eserin ön sözünde Karpat, Cumhuriyetle birlikte hızlanan toplumsallaşma sürecini "Edebiyat Memleket'i Keşfediyor" başlığı altında örneklerle sunarak izah etmektedir. Köy-kasaba edebiyatının ilk tohumlarının hangi toplumsal olaylarla bağlantılı olduğunu ve Cumhuriyet devri yazarlarının sosyal eğilimlerini de bu ön sözde bulabilmekteyiz. Karpat'ın bu eserin ön sözünde dikkat çeken başka bir yönü de edebiyat ile siyasi hadiseler arasında kurduğu kuvvetli ilişkimelerdir. Her siyasi iktidarın kendi felsefesi doğrultusunda edebiyat yapması ve yaptırması da edebiyat-toplum ilişkisinin bir parçasıdır. Kemal Karpat işin içine ekonomiyi de ekleyerek şöyle bir tespitte bulunmuştur: *"MÜSİAD ve TÜSİAD'ın edebiyatla doğrudan doğruya ilişkileri olup olmadığını bilmiyorum. Bildiğim şey onların yarattığı çok yönlü sosyo-politik-kültürel ortam eninde sonunda edebiyatta yankısını bulmaya başlayacaktır. Esasen 1980'den sonraki edebi gelişmelerde bunu görmek mümkündür."* (s.48,49)

"Osmanlı'dan Günümüze Edebiyat ve Toplum"un birinci makalesi olan "Çağdaş Türk Edebiyatında Sosyal Konular" , diğer makalelerde olduğu gibi Karpat tarafından eklentilerle değiştirilerek son şeklini almıştır. Sosyal içerikli edebiyatı, onu yazanların kişisel felsefesine göre tasnif eden bu makale herkese söz hakkı tanımaktadır. Mesela, Nazım Hikmet'in de Sezai Karakoç'un da sanatsal yönlerinin değerli olduğu sonucuna varmaktadır. Böylece zıt kutuplar ortak bir amaca yönelebilirler. Ülkemizin buna ihtiyacı vardır. Gerçekten de ülkemiz son yüz yıldır müthiş bir çalkalanmanın içindedir. Siyasi ve toplumsal çekişmelerin bitmek bilmediği Türkiye'de, milletçe huzuru bulmak hususunda edebiyatın rolüne değinen Kemal Karpat şu sözlere yer veriyor: *"Bugünün Türkiye'si ise hiçbir memlekette eş olmayan bir değişme çabası içindedir. Eskiyle yeni durmadan çarpışmakta, toplum değişmekte, insanların düşünceleri yeni yeni kalıplara bürünmektedir. Bu değişme çabası içinde kuşaklar da birbiriyle çarpışmakta, baba oğuldan ayrı düşünmekte ve her ikisi de bunun acısını çekmektedirler. Bir toplumun değişmesi insanların alıştıkları yaşama düzeninin ve değer yargılarının da değişmesini gerektirmektedir. Bu ise insanlara sonsuz ıstıraplar vermektedir. Onun için toplumun değişmesini isteyen konu edinen edebiyatın, bu*

değişmenin acısına katlanan insanı arayıp bulması, ona ilerici, gerici damgası vurmadan evvel neden gerici ve neden ilerici olduğunu araştırıp öğrenmesi gerekir.” (s.58,59) demektedir.

Kemal Karpat'ın bu makalesi edebiyatı tüm yönleriyle sahiplenme açısından da oldukça başarılıdır ve diğer edebiyat araştırmacılarına, tarihçilerine de örnek teşkil edecek bir düzeydedir. Kemal Karpat, Mehmet Akif ve Tefvik Fikret'i ele alarak onların kendi çağdaşlarıyla içerisinde buldukları edebi devre göre değerlendirilmesi gerektiğini belirtmektedir. Tefvik Fikret'in ruhsal yapısını veya Mehmet Akif'in düşünsel dünyasını karalamak veya göklere çıkarmak için yapılan abartılıklardan hoşlanmadığını da ifade etmektedir. Hatta Mehmet Kaplan'ın Tefvik Fikret hakkındaki bazı tespitlerinin yanlış olduğunu bu sebeple de Mehmet Kaplan'ın bu konudaki görüşlerinin kabul edilemeyeceğini söylemektedir. Bu hususta kullandığı şu cümleler oldukça manidardır: *“Yahya Kemal ve Nazım Hikmet, siyasi görüşleri ne olursa olsun bir arada, aynı metotla ele alınarak incelenebilir. O zaman hem edebiyatımız hem de içinde yaşadığımız toplumumuz hakkında sağlam bir hüküm vermiş oluruz.” (s.63)*

Kemal Karpat Türk eğitim sistemi içerisinde edebiyat eğitimi-öğretiminin yeri hakkında önemli birtakım tespitlerde bulunmaktadır. Edebiyat eğitiminin okullarımızda sağlam bir yöntembilim bilgisi dâhilinde verilmediği ve verilen eğitimin de klasik edebiyat okumalarından öteye geçmediği görüşünü ortaya koymaktadır. Bizdeki sistemin hep eskiyi arayan, eskiye dayanan, eskiden medet uman ve eskiyi merkezine olan bir kısır döngüden ibaret olduğu kanısındadır. Aslında bu görüş yıllardır eğitim uzmanlarınca dile getirilmekte ve bu konuya duyarlı edebiyatçılarca da gündemde tutulmaktadır. Ancak bu konunun edebiyat ve toplum ilişkisini ayrıntılarıyla ele alan bir kitapta yer edinmesi umut verici olarak değerlendirilmelidir. Kemal Karpat'ın bu hususa yer vermesi ve üzerinde durması geleceğimiz açısından bir imdat çığılığı olarak da görülebilir.

Kemal Karpat'ın makalesinde üzerinde durduğu diğer bir nokta da zıt fikirlerin ülkemizde hep uç noktalara doğru kaymasıdır. Kutuplaşan fikirler birbirlerine hayat hakkı tanımayacak dereceye geldikleri zaman pozitif gelişim gösteremezler. Kemal Karpat buna karşı orta bir yol izlenmesinin milleti ortak amaçlarına sevk etmesi bakımından faydalı bulduğunu dile getirmektedir. Ortak amaçlara sevk etmenin en müessir yolu şüphesiz ki ortak payda olan dili etkili bir şekilde kullanmayı sağlamaktır. Kemal Karpat bu çalışmasında dilin etkinleştirilmesi için gerekli olan ortamın halkevleri ve köy enstitülerince sağlandığını ifade etmektedir. Halkevleri ve köy enstitüleri tabii olarak köy edebiyatının artık var olduğunun bir kanıtıdır. Aydın diye tanımlanan köy edebiyatı hakkında Kemal Karpat şunları söylüyor: *“Köy enstitüleri öğretimi, kişinin çevresine olan bağlılığını, köylünün esenliği için duyduğu ilgiyi, düzenli bir gelişme sonucunda sağlamlaştırmak amacı güttü. Bundan köy problemlerini basit bir yoldan çözmeye kararlı yeni bir aydın çıktı.” (s.89,90)* Hiç şüphesiz Kemal Karpat'ın, bu makalesinde çağdaş Türk edebiyatının gelişim safhaları içerisinde köy edebiyatına geniş yer vermesi, sosyal meselelerin daha iyi anlaşılması açısından önemlidir. Makalede dikkat çeken diğer bir kavram ise traktördür. Köylü-ağa ilişkisi traktörün gelişile birlikte değişik bir seyir almıştır. Kemal Karpat, traktörün tarımda kullanılmasıyla birlikte sosyal tabakalarda nasıl bir değişme olduğunu, bunun köy hayatına nasıl yansıdığını ve traktörün sebep olduğu çatışma ortamının veya refah ortamının edebiyattaki akislerinin neler olduğunu özellikle de Yaşar Kemal'in romanlarından örneklerle destekleyerek yorumlamaktadır. Bu makaledeki yorumlar gerçekten de dikkat çekici bir seviyededir.

Kitabın ikinci makalesi “Çağdaş Türk Edebiyatı” başlığını taşımaktadır. Bu makalede cumhuriyetle birlikte şiir ve roman anlayışındaki kökten değişikliklere vurgu yapılmaktadır. Yedi Meşaleciler, Garip Akımı, kapalı şiir anlayışı, toplumsal gerçekçilik ve köy edebiyatı

gibi bazı oluşumlar bu makalenin iskeletini oluşturmaktadır. Kemal Karpat bu oluşumlara edebiyat tarihi üslubu çerçevesinde değil eleştirel ve çözümsel bir dille yaklaşmaktadır. Örneğin kapalı şiir tarzı hakkında yaptığı bazı tespitler belki de bu şiir anlayışı hakkındaki yaygın kanının tekrar gözden geçirilmesini tetikleyecektir. Kemal Karpat şöyle diyor: *“Kapalı şiirin Türkiye’de ayakta kalıp kalamayacağı şüphelidir. Belki de entelektüel olgunluğa ve maddi güvencelere kavuşmuş olan toplumlar, bir avuç insanın ön ayak olduğu yine küçük bir kesime hitap eden bu tip uçlarda yer alan sanatsal bireyci formları kaldırabilir ama Türkiye kaldıramaz. Divan Edebiyatı’nın en önemli zaaflarından biri toplumu ihmal etmesiydi. Kapalı şiir bu geleneği yeniden canlandırmanın “modern” bir yoludur.”* (s.139)

Kemal Karpat’ın bu makalede yer verdiği en önemli unsurlardan biri de Çağdaş Türk Edebiyatının zaafı hakkında. Bugüne kadar bu zaaf hakkında kayda değer yazılar yazılmadığı söylenebilir. Kemal Karpat Çağdaş Türk Edebiyatının zaafını; kendini analiz etme noktasındaki eksiklik, güven sıkıntısı, çaba yoksulluğu ve sanatın geniş bir yelpazede ele alınması gerekliliğinin yerine getirilmemesi olarak sıralamıştır. Edebiyatımızın olgun ve yetkin bir görünüm kazanmasına vesile olabilecek bu görüşler, üzerinde durulmaya değer görüşlerdir.

“Türk Sosyal Edebiyatının Gelişim” isimli üçüncü makale, edebiyatımızın Osmanlı’dan günümüze hangi ana faktörler etkisinde değişim ve gelişim gösterdiğini izah etmektedir. Kemal Karpat bu makalesinde işin içine Avrupa ile etkileşimi ve Osmanlı’nın çok uluslu yapısını da katarak dünden bugüne doğru bir bakış açısı getirmektedir. Kemal Karpat “tarihsel ve sosyal belirleyiciler” başlığı altında modernleşme ekseninde Türk sosyal edebiyatının şekillenmesini üç belirleyiciye bağlamıştır. Bunlar sırasıyla sosyal çevre, ifade biçimleri, yazarın öz bilinci ve edebiyatın rolü olarak sıralanmaktadır. Kemal Karpat bunları teorik olarak kısaca açıklamışsa da asıl önemli açıklamaları yazarlardan verdiği örneklerle yapmıştır. 1946’ya kadar olan dönemde sosyal gerçekçilik akımının güçlenmeye başlaması ve Sabahattin Ali, Nazım Hikmet gibi isimlerin bir ekol haline gelmesi, 1950’den sonra kasaba edebiyatının siyasi iradenin tavırları neticesinde köy-kasaba edebiyatının özgürleşmesi; nihayetinde kent-kasaba çatışmasını konu edinen yazarların sayısının artması ve Aziz Nesin gibi yazarlar tarafından toplumun aksak ve batıl yönleriyle irdelenerek mizahi bir üslûpla ele alınması gibi meseleler taraf oldukları doktrinlerden de yararlanılarak ele alınmaktadır. Karpat, üç Kemal diye tabir ettiği Orhan Kemal, Yaşar Kemal ve Kemal Tahir’in edebiyatın sosyal yönü ele alındığında unutulmayacak isimler olduğunu şu sözlerle belirtmektedir. *“ Bu üç romancı birleştirilerek tek bir yazar halini alırsa ve sosyal olgulara dair benimsedikleri yaklaşım, anlayış ve değerlendirmeler tutarlı bir bütün halini alırsa Türk romanı mükemmelliğin en yüksek noktalarına ulaşabilir.”* (185)

“Sosyal Ortam ve Edebiyat: Ömer Seyfeddin’in Edebi Eserlerinde Jön Türk Döneminin Yansıması” başlıklı makale Kemal Karpat’ın kitabına aldığı en değerli makalelerdendir. Zira edebiyatımızda gerçek değişimin ve dönüşümün simgesi olarak görülebilecek ilk yazarlardan biridir Ömer Seyfettin. Kemal Karpat, Ömer Seyfettin’in çocukluğunu temele alarak bir çözümlemede bulunuyor ve değişimi çekirdeğe taşıyor. Bahsedilen çekirdek göre ailedir. Ailenin çekirdeği ise annedir. Dolayısıyla Kemal Karpat makale edebiyat-sosyalleşme ilişkisini annenin kutsallığına kadar getirmektedir. Tabii Kemal Karpat, aileyi temele alırken bireyin yeteneklerini, sanatsal duyarlılığını yabana atmamıştır. Kanımızca aile yeteneklerin ve duyarlılıkların meyve vermesindeki hâkim güçtür. Ömer Seyfettin’in hayat hikâyesini kısa bir şekilde verdikten sonra Kemal Karpat şöyle diyor: *“Ömer Seyfeddin Türkiye’nin Anton Çehov’uydu”* (s.200) Bundan sonraki kısımlarda ise ağırlıklı Ömer Seyfettin’in milli kimliğini kazanmasında ayrı bir yeri olan askerliği ve

Balkanlarda yaşadığı hadiseler anlatılıyor. Osmanlılık fikrinin aydınlar arasında şöhret bulmaması Jön Türkler için büyük bir fırsattı. Türk toplumunun modernleşmesi ancak milli duyguların toprak altından gün ışığına çıkarılarak yapılabilirdi. Bu görüşte olan Jön Türkler kimlik kazanımının en önemli temsilcileri olarak kendilerini gördüler. Ömer Seyfettin de milli kazanımların destekçisiydi ve Kemal Karpat'a göre bu başlangıçta doğal bir bağlılık iken Balkan bölgesindeki hayat tecrübelerinden sonra maksatlı ve duyarlı bir bağlılık haline gelmiştir. Kemal Karpat bu sebeple makalenin geri kalan kısmında Ömer Seyfettin'in bazı hikâyelerini edebiyatın toplumsallaşması ekseninde tahlil etmektedir. Kemal Karpat'ın geriye dönük yaklaşımla tahlil ettiği bu hikâyeler Ömer Seyfettin'in ustalığındaki arka planın, onun modernleşme hususundaki fikirlerini sunması açısından önem arz etmektedir.

Kemal Karpat "Osmanlıdan Günümüze Edebiyat ve Toplum"da karşılaştırmalı edebiyattan da yararlanmayı ihmal etmeyerek öz kaynaklarımızın sosyalleşmeyi edebiyata nasıl aksettirdikleri sorunsalını diğer yabancı edebiyatlarla da kıyaslayarak önemli verilere ulaşmıştır. "Ahmet Mithat, Çehov ve Orta Sınıf Edebiyatı" başlıklı makale, edebiyatımızın emektar temellerinden Ahmet Mithat ile Rus öykü yazarı Çehov arasındaki farklılıklar ve benzerliklerden yola çıkarak orta sınıf edebiyatına yönelik bazı tespitleri içermektedir. Kemal Karpat, Ahmet Mithat'ın kendi içimizde bile tanınmamasına karşın Çehov'un tüm dünyada bilinen bir yazar olmasını yadırgamaktadır. Kemal Karpat, Ahmet Mithat'ı kültürel değişimimizde bir kilometre taşı olarak görmektedir. Kemal Karpat'ın bu makalesinin Türk Edebiyatı'nda yöntem çalışmalarına fayda sağlayacağı inancındayız. Zira Ahmet Mithat Efendi'yi dünyanın en bilinen öykü yazarlarından Çehov'la karşılaştırıp ortak ve ayrılan yönlerini ele alarak bir çözümleme ortaya koyan bu düşünce yapısı orijinalliğini gözler önüne sermektedir.

Kitabın son makalesi Türkçenin tarihsel ve etimolojik gelişimine ayrılmıştır. Makalenin ilk kısımlarında daha çok tarihî bir anlatım tarzı hâkimdir. Makalenin sonunda ise günümüzde en fazla tartışılan meselelerden olan Cumhuriyet dönemindeki dil sorununa yer verilmiştir. Kemal Karpat dil devriminin yapılmasından Türk Dil Kurumu'nun kuruluşuna, Güneş-Dil teorisinden dil kurultaylarına kadar dil sorununu gündeme taşıyan bazı olaylardan yola çıkarak dil sorununun cumhuriyet sonrasında toplumu nasıl etkilediğini ve bunun siyasi otoritelerce nasıl karşılandığını aktarmaktadır. Kemal Karpat dil devrimine farklı bir bakış açısı ile yaklaşmaktadır. Ona göre dil devrimi filolojik bir nedene dayanmanın dışında üstün bir sınıf oluşturma çabası ile de ilgilidir. Bu oluşturulmaya çalışılan sınıfın amacı elit bir tarz meydana getirmektir. Kemal Karpat bu söylediklerimizi şu sözleriyle ifade ediyor: " *Aslında 1930'ların ortalarında başlayan dil devrimi, devletin gücünü elinde tutan ve sahip olduğu otoriteyi modernleşmenin ve reformların savunucusu olduğu iddiasıyla meşrulaştıran bir yönetici elitin doğuşunu haber vermekteydi.*" (s.271) Kemal Karpat, makalenin devamında da dil devriminin bazı siyasal çıkarlara alet olarak kullanıldığını söylemektedir. Dil devrimi 1930'larda olup biten bir olay değildir. Kemal Karpat'a göre bu 1980'lere kadar devam etmiştir ve her gelen iktidar dilde sadeleşme veya özleşme adı altında bazı girişimlerde bulunarak dilin edebiyat camiasında ve toplumun tüm kesimleri arasında bir sorun olmaya devam etmesine ön ayak olmuşlardır.

"Osmanlı'dan Günümüze Toplum ve Edebiyat" adlı bu eser, gerek kılavuz niteliğindeki ön sözüyle, gerekse de orijinal ve cesur ifadelerle bezenmiş makaleleriyle günümüz edebiyatçıları için önemli fikir ve çözümler sunmaktadır. Yeni Türk Edebiyatı çalışmaları açısından değerlendirildiğinde bu eser, ortaya koyduğu farklı bakış açılarıyla bu alandaki araştırmacılar için farklı çalışma konularına dikkat çekmektedir. Bu çalışmanın ortaya çıkmasında emeği geçen Kemal Karpat ve Timaş yayınlarını kutluyor ve umuyoruz ki, Türk edebiyatının toplumsal yönünü çok boyutlu olarak bizlere sunan bu çalışma, gelecekteki numunelerine bir hüsn-ü misal olsun.